

- BARANYINÉ KÓCZY, JUDIT 2021. Correspondences between Hungarian women's marital names and the traditional family schema. In: WOLF, HANS GEORG – LATIĆ, DENISA – FINZEL, ANNA eds., *Cultural-Linguistic Explorations into Spirituality, Emotionality, and Society*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. 151–184.
- HAN, SHIHUI – NORTHOFF, GEORG – VOGLEY, KAI – WEXLER, BRUCE E. – KITAYAMA, SHINOBU – VARNUM, MICHAEL E. W. 2013. A cultural neuroscience approach to the biosocial nature of the human brain. *Annual Review of Psychology* 64: 335–359.
- HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET 2010. A tulajdonnév jelentése és stilisztikája kognitív megközelítésben – a sinkai személynévben. *Magyar Nyelvőr* 134: 283–297.
- LANGACKER, RONALD W. 1993. Reference-point constructions. *Cognitive Linguistics* 4: 1–38. <https://doi.org/10.1515/cogl.1993.4.1.1>
- MAALEJ, ZOUHEIR 2023. Fruits and plants, grains and seeds, birds, precious metals, and substances, or the conceptualization of colors in Tunisian Arabic. *Cognitive Linguistic Studies* 10: 270–293.
- SZILÁGYI N. SÁNDOR 1996. *Hogyan teremtsünk világot?* Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár.

BARANYINÉ KÓCZY JUDIT

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6685-7133>

Pannon Egyetem

Humántudományi Kar

Namenforschung im Spannungsfeld zwischen Wissenschaft und Öffentlichkeit. Beiträge zum Symposium Namenforschung (Linz, 4–6. Oktober 2018) [Névkutatás a tudomány és a nyilvánosság ütközőzónájában.

Egy névtani szimpózium előadásai (Linz, 2018. október 4–6.)

Szerkesztők: PETER ERNST – STEPHAN GAISBAUER – ALBRECHT GREULE – KARL HOHENSINNER. Regensburger Studien zur Namenforschung 12. Edition Vulpes, Regensburg, 2022. 523 lap

1. Az azonos című szimpózium előadásainak írott változatát tartalmazó, német nyelvű kötetben a szerkesztők előszavát (9–11) követően hat tematikus egységben (névkutatás az interneten, névkutatás és ezotéria, népnevek és helynevek, személynév, bionimák, egyebek) 25 tanulmány olvasható, köztük több magyar szerző írása is.

2. Az internet és a névkutatás témakörébe tartozó tanulmányok első darabja, ALBRECHT GREULE írása arra keresi a választ, hogy az átfogó, tudományosan megalapozott névtani műveket miként lehetne közelebb hozni az érdeklődő nagyközönséghez (15–27). A szerző – néhány valós, elrettentő példa után – egy lehetséges Wikipédia-szócikken mutatja be, hogyan lehetne a tudományos eredményeket közérthető (rövidítésektől mentes) formában közzétenni. Meglátása szerint a cél eléréséhez mindenképp szükség van a számítógépes nyelvészek és a tudománykommunikáció szakembereinek közreműködésére is.

WOLFGANG JANKA az interneten fellelhető bajor névfejtések alapján mutat rá azok problémáira (hibás első adatolások, kevéssé valószínű vagy teljesen hibás értelmezések, keltamánia, bizonyos – pejoratív konnotációjú – állatnevek kerülése), majd egy mintabejegyzésen keresztül mutatja be, hogy egy 2018 óta futó projektben hogyan dolgozzák fel Schwaben (Sváböld)

kormányzati kerület helyneveit, és ez milyen különbségekkel jár a Bajor történeti helynévtárhoz képest (29–42).

A fejezetet záró írásban MARTIN HANNES GRAF azt ismerteti, hogy milyen előnyökkel jár, illetve milyen kutatómódszertani vagy adatbázisbeli problémákat hoz felszínre a 2006 óta létező és a svájci helynévkutatás eredményeit összefoglaló, bárki számára elérhető ortsnamen.ch honlap használata (43–54).

3. A tudományos névkutatás és az ezotéria témaköre kapcsán először KARL HOHENSINNER azt vizsgálja példákkal bőségesen illusztrálva, hogy milyen szakadék tátong a helynevek etimológiáinak tudományos igényű feltárása, illetve a magukat szakértőnek beállító laikusok által megideologizált névfejtések között (57–120). A laikus névértelmezések különösen a 19. század végétől kezdve szaporodtak el. Ez főleg a népművelés, illetve az iskolai oktatás terén okoz konfliktusokat, a tudományos eredmények háttérbe szorulásával. A laikus ezoterikus-újpogány kultúra- és természetitér-értelmezés (amely helynevek értelmezését is magában foglalja) Guido von List írói munkásságával kezdődött, aki a Duna menti osztrák területek helyneveit egy titokzatos ősnép nyelvének ősi gyökeire vezette vissza. Ennek az ősnépnek, ősnelvnek és ősgyököknek a homályos és idealizáló elképzelése még ma is produktívan él tovább. HOHENSINNER szövegpéldákon keresztül vezeti le, hogyan kapcsolódik Georg Lanz-Liebensefels, Alois Ernst Milz, Franz Ertl és Inge Resch-Rauter munkássága módszertanilag és tartalmilag Listéhez.

IMREH RÉKA írása azt mutatja be, hogy az utóbbi évtizedek magyar laikus névfejtéseiben (könyvekben, egyéb írásokban, az interneten) milyen szerepet játszik az ún. újnacionalizmus ideológiája (121–144). A szerző célja az ún. népi névtant nem mint áltudományt, hanem mint egy másik megközelítésmódot vizsgálni, így a kapcsolódó terminusokat is tágabban értelmezi, illetve újak bevezetését is javasolja. A példaként hozott hely- és személynevek (pl. *Beszterce, Esztergom, Pilis, Dobogó-kő; Diana, József, Ottmár*) alapján azt szűri le, hogy a nevek nem csupán a témát jelentik, amely körül a laikus diskurzus folyik, hanem olyan eszközök is, amelyek segítségével bizonyos ideológiák és célok kifejezésre juthatnak és megkonstruálódhatnak. Az, hogy a nevek egy adott etnikumhoz való tartozás szimbólumaiként és jeleiként is fel lehet fogni, névideológiai kérdés is; az újnacionalizmus jelenségének és megjelenési formáinak, köztük a neveknek a vizsgálata pedig közelebb vihet a nemzeti identitás, önkép és a jelen eseményeinek megértéséhez is.

JUTTA LESKOVAR a mostanság divatos újpogányság (újboszorkányság, újgermánység, újdruidizmus) régészeti meg(nem)alapotottságát kutatja (145–157). Német, illetve angol nyelvű kérdőíves vizsgálatában egyrészt arra kereste a választ, hogy a magukat újpogányoknak tartók milyen módon használják az általuk kereszténység előttinek tartott (kultusz)helyeket (például ásással rongálják-e azokat), másrészt arra kérdezett rá, hogy milyen a válaszadók általános viszonya a múlthoz, illetve ahhoz a tényhez, hogy azt csak hiányos forrásokon keresztül lehet megismerni.

4. A kötet következő fejezete elsősorban a helynevek, s mellettük a népnevek témakörét állítja a figyelem középpontjába. Utóbbi témát a bajorok népnevének eredetéről szóló tanulmány képviseli, melyben VOLKER SCHIMPF azt a hipotézist állítja fel, hogy ennek a megnevezésnek a létrejöttében mind a germán **Bajja-warjōz*, mind a Mauretania provinciabeli nyelvben használt *Bavares* alak szerepet játszott, vagyis a két korábbi eredeztetés keveredése adja a ma is ismert népnevet (161–188).

A fejezet többi írása a helynevek területéről meríti témáját. HARALD BICHLMEIER arra világít rá *Magdeburg* és *Róma* nevének példáján keresztül, hogy milyen hamis néverezedtetésekhez vezethet a sajtóval való kapcsolat, viszont igen gyümölcsöző eredményeket hozhat a régészekkel való közös munka (189–217). PETER WIESINGER felső-ausztriai (219–237), ANDREA WEBER alsó-bajorországi (239–258), MAGDALENA SCHWARZ pedig Salzburg környéki helynevek (nép)etimológiáit tárja az olvasó elé (259–267).

Különösen figyelemreméltók CHRISTIAN ZSCHIESCHANG tanácsai: a Lausitz ószorb eredetű helyneveit tárgyaló munkájában lépésenként példaszerűen, aprólékosan részletezve mutatja be, hogyan érdemes egy nem szakmai (például érdeklődő helytörténészekből álló) közönségnek névtani témájú előadást tartani (269–296).

A fejezet további tanulmányaiban SANDA RAPA és RENĀTE SILIŅA-PINĶE a lett helynevek széles körű társadalmi gyűjtésének történetét idézi fel (297–310); MARINA ANDRAZASHVILI arról értekezik, hogy milyen formában kerülnek át német tulajdonnevek (különösen helynevek) a grúz nyelvbe (311–339); ARMIN HÖFER pedig egy helyi újságban rendszeresen megjelenő, egy-egy bajor helynevet közérthető formában (és részben bajor nyelvjárásban) bemutató sorozatot ismertet (341–360).

5. A személynevek témakörére fókuszáló fejezet élén ROSA KOHLHEIM munkája áll, mely azt a kérdést járja körül, hogy miként lehet a névkutatás legújabb eredményeit a nagyobb nyilvánosság elé tárni úgy, hogy mind a tudományosságnak, mind a közérthetőségnek eleget tegyünk (363–371). Példaként a Duden utónévszótárait idézi, amelyeket a férjével együtt újra és újra átdolgoznak, hogy egyre könnyebben használhatók legyenek a nagyközönség számára.

MICHAEL MITTERAUER és WOLFRAM AICHINGER azt a folyamatot mutatja be, amelynek során a Habsburg-dinasztia tagjai a 16. század végétől a 17. század végére eljutottak oda, hogy az újszülöttjeik egy-egy keresztnév helyett két, három, sőt nemritkán több keresztnévet kapjanak (373–385).

SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ azt vizsgálja, hogy a laikusok (itt: 70 egyetemi hallgató) milyen konnotációkat kötnek öt-öt magyar férfi-, illetve női névhez (387–408). A kérdőívben minden keresztnévhez három, az utónevekhez tartozó ellentétpárt (nagyon ismert – idegen, divatos – divatjamúlt, jól csengő – nem jól csengő), illetve öt, a feltételezett névviseelőhöz tartozó ellentétpárt (férfias – nőies, szegény – tehetős, nem intelligens – nagyon intelligens, vonzó – nem vonzó, vallásos – ateista) kellett skáláznuk. Az eredményekből az látszik, hogy a hagyományosnak tekinthető keresztnéveket (*László, Botond; Anna, Mária*) a válaszadók intelligens és inkább hívő névviseelőkhöz társították, míg a *Rikárdó* és a *Vanessza* nevet nem intelligens és szegény névviseelőkhöz kötötték. A *Bence* és a *Dominik*, illetve a *Zoé* és a *Boglárka* nevet inkább tehetősebb családokhoz kapcsolták, míg a *Rikárdó* és a *Vanessza* a szegényebb rétegek nevének számít a megkérdezettek szerint.

A genderonomasztika lehetséges területét képviseli JANA VALDROVÁ tanulmánya, amely a cseh névadás jogi kérdéskörének két, egymással részben összefüggő problémáját vizsgálja: egyfelől azt, hogy mennyire szűk lehetőségeik vannak a neváltoztatáson átesett személyeknek család- és/vagy keresztnévük megváltoztatásakor; másfelől azt, hogy miért kötelező még mindig az 1945 óta előírt *-ová/-á* végződés a női családnevek esetében (409–421).

PETER ERNST a káromkodásokban megjelenő személynevek kapcsán leszögezi, hogy a nyelvi jelek pejoratív jellemzője nem a nyelvi rendszer szerves része (423–433). Az tehát, hogy milyen nevek jelennek meg káromkodásokként, nyelven kívüli, pragmatikai faktoroktól

függ, az utóbbiaknak pedig sokféle okuk lehet. Ráadásul az ilyen nevek megítélése is változik idővel: más-más nevek válnak komikussá, elavulttá vagy megszokottá.

6. Az ún. bionimák, illetve a nevezéktan kérdéseit tárgyaló két tanulmány egyike, MEGUMI KIESEL, ISABEL KRANZ és HEIMO RAINER írása a növénynevek, illetve az ezekhez kapcsolódó terminusok (tudományos név, könyvekben/határozókban előforduló név, mindennapi használatban előforduló név, nyelvjárási név) különbségeinek tárgyalása után szépirodalmi példát hoz egy újonnan felfedezett növényfaj különböző szintű elnevezéseire, valamint azokra a faktorokra, amelyek egy új (tudományos) név létrejöttét meghatározzák (437–468).

A másik írást a biológus-múzeumszociológus ERNA AESCHT jegyzi, aki szerint az elnevezés nem csupán az információtároláshoz és -visszahíváshoz szükséges semleges, címkéző folyamat, hanem társadalmi funkciója is van, amelynek révén – akár kreatív módon is – felhívja mások figyelmét számos (még) ismeretlen élőlény létezésére (469–487).

7. Az egyéb névtípusokat taglaló írások közt KLAUS WOLF Augsburg város különböző elnevezéseinek késő középkori és kora újkori féltudományos, illetve teljes mértékben népetimológiai értelmezéseiből ad egy csokorra valót (491–497).

VOLKER KOHLHEIM az irodalmi névadás vizsgálatát (amelyet ő mások nyomán poetonomasztikának nevez), illetve ennek különösen az összehasonlító ágát mutatja be gyümölcsöző tudományterületként, erre hoz néhány, regényekből vett példát és elemzést (499–513).

A kötetet záró tanulmányban UJVÁRI HEDVIG a *Simon Maximilian Südfeld* néven Pesten született, majd *Max Nordau* néven ismertté vált cionista orvos-publicista névváltoztatásának a történetét mint világnézeti aktust mutatja be (515–523). Érdekes lehet, hogy a *Südfeld* helyett (amely egyébként nem számított tipikusan zsidó névnek) miért német és nem magyar nevet választott *Nordau*. A szerző szerint erre az a válasz, hogy *Nordau* csak később, az antiszemitizmus és Theodor Herzl hatására vált öntudatos zsidóvá és cionistává; a névváltoztatás a zsidósággal és a magyarsággal való szembenállását egyaránt kifejezte.

8. Ahogyan arra a kötet előszavában a szerkesztők is felhívják a figyelmet, a névkutatás eredményei, illetve problémafelvetései egyre nagyobb figyelmet kapnak a médiában, illetve a nyilvánosság előtt. Ám a tudomány művelői és az érdeklődő nagyközönség tagjai között olykor feszültség vagy konfliktus alakul ki, amelyek a naiv és általában veszélytelen elgondolásoktól az ezoterikus összeesküvés-elméletek kontextusában fogant nacionalista elképzelésekig terjedhetnek. A másik oldalról nézve viszont a tudomány sem mentes az ideológiáktól, és erre a tudománynak magának is reflektálnia kell. A kötet mind a névtudományon belüli, mind az azon kívüli konfliktusok bemutatására, illetve azok lehetséges feloldására hoz példákat, miközben arra is rámutat, hogyan működhet jól a tudás átadása a névtudomány és társtudományai (nyelvészet, történettudomány, geográfia, biológia, néprajz, régészet) között.

KOZMA JUDIT

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8294-2178>

Budapest